

nin yazdıklarından habersiz olduklarını ispat eder. Katolik kilisesinin İncil'den ziyade papanın yanılmazlığına ve kilise geleneğine (tradition) önem verdiğini ifade eden müellif İncil'in gerçek mânasını, havârilere ve ilk hıristiyan cemaatinin İncil'den ne anladığını, kaç çeşit İncil bulunduğunu Ahd-i Cedîd'den verdiği misallerle açıklar. İncil'in maksat ve mevzuunun "İslâm" ve "Ahmed", Hz. İsa'nın sözlerindeki en önemli kavram olan melekûtullahın da İslâm dini olduğunu, söz konusu kavramların Grekçe, Süryânîce ve İbrânîce karşılıklarının etimolojisini yaparak ortaya koyar.

Abdülâhad Dâvûd, eserinde ayrıca İslâm-hıristiyan tartışmasının ana meselelerine eğilmiş, tartışma konularını belirterek hıristiyan ilâhiyatı tahsil etmesinin ve uzun yıllar hıristiyan din adamı olarak çalışmasının kendisine kazandırdığı birikim ve araştırma metodu sayesinde hıristiyan kutsal kitapları ve inançları üzerine ciddi eleştiriler yapmıştır. Bu eleştirilerde ilmî usullerden ayrılmayan yazar, Grekçe yazılan İnciller'in Hz. İsa'nın mesajını naklederken düştüğü hataları ve tercüme yanlışlıklarını da göstermiştir. Mevcut İnciller'den hiçbirinin Hz. İsa'ya gönderilen gerçek İncil olmadığını, bunların sadece birer mev'izadan ibaret bulunduğunu, ayrıca Hz. İsa'nın konuştuğu dilde kaleme alınmadıkları için temel kavramların değişik şekillerde tercüme edildiğini veya farklı yorumlandığını ayrıntılı etimolojik tahlillerle ortaya koymuştur. Osmanlı Meclis-i A'yân üyesi Seyyid Ubeydullah Efendi'nin oğlu Seyyid Abdülkadir'e ithaf edilen eser basılmış olup (İstanbul 1329) Kudret Büyükoçşkun tarafından sadeleştirilerek tekrar yayımlanmıştır (İstanbul 1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülâhad Dâvûd, *İncil ve Salib*, İstanbul 1329; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya 1989, s. 107-109; Ömer Faruk Harman, "Abdülâhad Davud", *İlim ve Sanat*, sy. 32, İstanbul 1992, s. 76-77.

MEHMET AYDIN

İNCİLİ ÇAVUŞ

Fıkra ve nükteleriyle tanınan saray musahibi.

Kimliği hakkında bilinenler çok sınırlı olup bunların bir kısmı yakıştırmadır. Asıl adının Mehmed veya Mustafa olduğu (*Sicill-i Osmânî*, I, 448), XVI. yüzyılın ikinci

yarısı ile XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılmaktadır. "İncili" lakabının, "müjde getirici" anlamında "İncilli - Evangéliste"ten (Hammer, *HEO*, VIII, 213) yahut zamanın şeyhülislâmına yazdığı biri Arapça, diğeri Türkçe iki risâlede Hz. Peygamber'in adının İncil'de zikredildiğini anlattığından (*TA*, XX, 125) veya bir ok yarışındaki başarısı üzerine padişah tarafından çavuşluk rütbesi verilmesi ve kavuşuna inci takılmasından (Sonerk, s. 5; Konyalı, sy. 2 [1950], s. 102) ya da bıyıklarına inci takarak tâlime çıkmasından kaynaklandığı şeklinde değişik rivayetler vardır. Doğum yerinin Diyarbekir'in İngi yahut İrincil köyü, Sivas, Ardanuç, Tomarza veya Adapazarı'nın Karasu ilçesi olduğu da söylenirler arasındadır. Hayatı ve mesleği hakkındaki bilgilerde de değişik rivayetler bulunmakta ve şahsiyeti başka isimlerle karışmaktadır. Bu rivayetlerin dışında onun genellikle benimsenen biyografisi, Naîmâ'nın IV. Murad devrinde elçi olarak İran'a gönderildiğinden bahsettiği Mustafa Çavuş'un İncili Çavuş olarak kabul edilmesine dayanmaktadır. İran'ın Osmanlılar'a her yıl haraç olarak 200 yük ipek vermesini taahhüt altına alan Osmanlı-Safevî barışı üzerine 1612'de İran elçisi Kadı Han refakatinde İran'a giden İncili Çavuş'un burada sebepsiz yere iki yıldan fazla bir süre alıkonulduğu, ayrıca ipek haracının verilmemesine hiddetlenen I. Ahmed'in İran'a sefer hazırlıklarına giriştiği, bunun üzerine İran'ın geri adım atarak haraçla beraber Kasım Bey adlı elçisini ve İncili Çavuş'u İstanbul'a gönderdiği (1615) anlaşılmaktadır (Hammer, *HEO*, VIII, 213-214; a.mlf. [Atâ Bey], VIII, 157-158). 1035'te (1626) bu defa elçi olarak tekrar İran'a gönderilen İncili Çavuş, Bağdat'ın işgali dolayısıyla gerginleşen Türk-İran ilişkilerini yumuşatmak için Şah I. Abbas'la müzakereci olarak karşı karşıya gelir. Müzakereler esnasında zekâsı ve açık sözlülüğüyle şahı ikna ederek Osmanlılar lehine barış yapma imkânı hazırlar. Ancak Osmanlı askerinin yorgunluk, hastalık ve gıdasızlık gibi sebepler ileri sürerek Serdar Hâfız Ahmed Paşa'ya baskı yapması ve Bağdat kuşatmasının kaldırılması üzerine IV. Murad'ın hükümdarlığının ilk yıllarına rastlayan bu barış gerçekleşmez (Naîmâ, II, 381, 387).

İncili Çavuş'un iyi bir öğrenim gördüğü, Arapça ve Farsça bildiği, zeki, olgun, hâzırcevap bir siyaset ve devlet adamı olduğu kaynaklarda zikredilir (Ahmed Rifat, I, 337; Konyalı, sy. 2 [1950], s. 77). İncili Çavuş fıkralarının mihrini, genel ola-

rak sarayda ve saray çevresinde bulunan çok renkli tiplerden oluşan insanlar, bu insanların toplum hayatındaki tutum ve davranışları meydana getirir. Onu diğer musahiplerden ayıran ve fıkralarıyla yaşamasını sağlayan en önemli husus bu fıkralarda içtimaî ve insanî değerlerin yer almasıdır. Böylece halk İncili Çavuş'u saray ve çevresini eleştirmek ve gülünç hale getirmek için iyi bir temsilci olarak benimsemiş, bu çevre hakkındaki duygu ve düşüncelerini dile getirmekte onu vasıta kılmıştır. İncili Çavuş padişahın yakını olarak gördüğü her aksaklığı alaya almış, hatta zaman zaman padişah bile onun güldürücü ve iğneleyici sözlerine hedef olmuştur. İncili Çavuş'un kalıcılığını sağlayan da halkın onu benimseme ve sahiplenme duygusudur (Yıldırım, s. 24).

İlk defa Süleyman Tevfik (Zorluoğlu) tarafından derlenen İncili Çavuş fıkralarının dikkat çeken en önemli yönü onların hikâye niteliğinde olmasıdır. Metinlerin büyük bir kısmı fıkra ölçülerini aşarak hikâyeye yaklaşmaktadır. Güldürücü ve nükteli fıkraların özelliklerinden olan kısa fakat yoğun tahkiye tekniği İncili Çavuş fıkralarının büyük bir kısmında yoktur. Bu yönüyle ele alındığında onların henüz tam bir anlatma kalıbına oturtulmadığı, dolayısıyla fıkra karakteri kazanmadığı söylenebilir. Bu durumu fıkraların sözlü gelecekte dar bir alanda dolaşmasına, yani Nasreddin Hoca fıkraları gibi geniş bir yaşama alanına sahip olmamasına bağlayan araştırmacılar da vardır (Oy, sy. 1-2 [1988], s. 105).

Genel olarak fıkralarda ayrıntı yerine bir-iki cümlelik çarpıcı nükteler bulunmasına karşılık İncili Çavuş fıkralarında bu özelliğin görülmemesi, bunların meddah geleneği doğrultusunda bir gelişme izlenerek günümüze ulaşmasından kaynaklanmış olmalıdır. Esasen XIX. yüzyıl meddahlarının en çok söyledikleri hikâyeler arasında İncili Çavuş fıkralarının yer aldığı bilinmektedir (Nutku, s. 104). Bundan dolayı bir kısım araştırmacılar İncili Çavuş'u meddah olarak kabul etmektedir. Anadolu'dan bazı çizgiler taşımakla birlikte İncili Çavuş fıkraları daha çok XVII. yüzyıl İstanbul'unun Balat'tan Boğaziçi'ne kadar uzanan dekorunu ve bu dekor içinde yer alan çeşitli tipleri yansıtır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tsma, Zrf., nr. 7484; Naîmâ, *Tarih*, II, 381, 387; Hammer, *HEO*, VIII, 213-214; a.mlf. (Atâ Bey), VIII, 157-158; Ahmed Rifat, *Luğat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299, I, 337; *Sicill-i Osmânî*, I, 448; Süleyman Tevfik [Zorluoğlu-

lu], *İncili Çavuş*, İstanbul 1918; N. Soner, *İncili Çavuş'un En Güzel Fıkra ve Hikâyeleri*, İstanbul 1943; M. Kocaosmanoğlu, *Hayatı, Nükte ve Fıkraları ile İncili Çavuş*, Isparta 1960; Dursun Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, Ankara 1976, s. 24; Özdemir Nutku, *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Ankara 1977, s. 30, 104, 393; Mustafa Koç, *Yaşam Öyküsü ve Fıkraları ile İncili Çavuş*, Isparta, ts.; Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Bütün Fıkralarıyla İncili Çavuş*, İstanbul 1983; İbrahim Hakki Konyalı, "İncili Çavuş Fıkraları", *Tarih Hazinesi*, sy. 2, İstanbul 1950, s. 76-77,102; Numan Kartal, "Bakırlı Köyü ve Adı Hakkında", *TFA*, XI/225 (1968), s. 4713-4714; M. Adil Özder, "Türk Halkbiliminde İncili Çavuş", *THA Yıllık*, IV (1979), s. 179-188; Şevket Beysanoğlu, "İncili Çavuş'un Kimliği", *TK*, XIX/220 (1981), s. 312-317; Aydın Oy, "İncili Çavuş Fıkralarına Analitik Bir Yaklaşım", *Türk Folkloru Belleten* (1987), sy. 1-2, İstanbul 1988, s. 103-108; Abdülbâki Gölpınarlı, "İncili Çavuş", *TA*, XX, 125; "İncili Çavuş", *TDEA*, IV, 391; Saim Sakaoğlu, "İncili Çavuş", *DBİst.A*, IV, 172-173.

NURETTİN ALBAYRAK

İNCİLİ KÖŞK

İstanbul'da

XVI. yüzyıl sonlarında yapılmış
Sarây-ı Hümâyûn'a ait
bir köşk.

Bugün Topkapı Sarayı olarak adlandırılan Sarây-ı Hümâyûn'un sınırları içinde bulunan ve sahil köşkleri dizisinin en önemli yapılarından biri olan İncili Köşk, Sinan Paşa Köşkü adıyla da anılmaktadır. Nitekim köşkün mefruşatına dair 1704'te yazılan bir listede burası için kullanılan "Hasbahçe'de Çayır Köşkü demekle mâruf Sinan Paşa Kasrı ..." ifadesinden yapının o zaman Çayır Köşkü adıyla da bilindiği anlaşılmaktadır. Topkapı Sarayı'nın en dış sınırında, Bizans döneminden kalan Marmara tarafı surları üstünde olan köşk, III. Murad döneminde Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından yaptırılarak padişaha sunulmuştur. Yemen Fâtihî de

denilen Koca Sinan Paşa aynı yüzyıl içinde yaşamış başka Sinan Paşa'larla karıştırılmaktadır. 1580-1596 yılları arasında beş defa sadrazamlık makamına gelen Koca Sinan Paşa sınırsız servetiyle devletin pek çok yerinde vakıf eserler yaptırmıştır. 1589-1591 arasındaki ikinci sadâreti sırasında, sarayı çeviren surların üzerinde bu güzel mekânda bu muhteşem köşkü inşa ettirmiştir. Yapımı, döşenmesi ve açılış töreni Selânikî Mustafa Efendi tarafından ayrıntılı olarak anlatılan köşkün inşasına 998'de (1590) başlanmış ve 999'da (1590-91) bitirilmiştir. Fakat Ahmed Refik tarafından yayımlanan belgeler arasında yer alan, inşaat sırasında Gelibolu'dan Rum asıllı işçiler getirilmesine dair 1001 (1592-93) tarihli yazıya bir anlam verilememektedir.

III. Murad, Marmara Denizi'ne açılan geniş manzaralı köşkü çok beğenmiş, hatta Selânikî'nin ifadesine göre, "N'olaydı, şu kasr Sarây-ı Âmire dâhilinde yapılmış olaydı" diyerek bu kadar güzel bir eserin saray kompleksi içinde bulunmayışından dolayı üzüldüğünü belli etmiştir. III. Murad burayı çok sevdiğinden sık sık köşke geliyordu. Hastalığının ilerlediği bir dönemde son defa geldiğinde limana giren gemilerin attıkları toplar yüzünden köşkün camlarının kırılması üzerine dehşete kapılarak ağlamaya başlamış ve kısa bir zaman sonra da ölmüştür.

Mimar Sinan'dan sonra hassa mimarlığı makamına geçen ve onun üslûbunu devam ettiren Dâvud Ağa, Sadrazam Sinan Paşa'nın Çarşıkapı'daki medrese ve türbesini yaptığı gibi bu köşkü de inşa etmiştir. Yapıyı taşıyan taş kemerlerin arasına eklediği küçük, zarif bir çeşme 998 (1590) tarihli olup kitabesinde Mimar Dâvud Ağa'nın adı açık surette okunur: "Tasarruflar kılıp mi'mâr Dâvud / Nice san'atlar etti anda mevcûd / İçip bu çeşmeden bay u gedâlar / Edeler şâh-ı devrâna duâlar."

Çeşmenin bulunduğu yer halkın rahatça kullanabileceği bir yer değildi. Ancak kasır, Bizans döneminde şehrin ünlü manastırlarından birinin kalıntısının hemen yanında ve buradaki Soterios Ayazması'nın üstünde bulunuyordu. Bu ayazmanın yortu gününde şehrin Ortodoks halkının buraya girmesine, kıyıda çakılların üzerinde toplanmasına ve çeşmenin kullanılmasına hoşgörü ile bakıldığı bilinmektedir. Bu yortu Yunan ayaklanmasına kadar (1821) her yıl kutlandı. Padişahlar köşkün pencerelerinden, kıyıya yayılan Rum halkın bu dinî törenini 200 yıldan fazla bir

İncili Köşk'ü tasvir eden XIX. yüzyılın ilk yarısına ait bir gravür (Jouannin - Gaver, lv. 55)

süre boyunca seyrederek eğlendiler. Ayazma bir asır kadar unutulmuşken 1921-1922 yıllarında Fransız işgal kuvvetleri tarafından R. Demangel idaresinde yapılan kazılar sırasında tekrar meydana çıkarıldı.

III. Murad'dan sonra da bazı padişahlar arada bu köşke indiklerinden köşk XVII ve XVIII. yüzyıllarda eski ihtişamını korumuştur. Sedat Hakkı Eldem, kaynağını belirtmemekle beraber Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunduğu tahmin edilen 1704'te yazılmış köşke ilgili bir belge yayımlamıştır. Bu uzun listede köşkün içindeki eşya ve mefruşat ayrıntılı olarak bildirilmektedir. Liste, Sinan Paşa Köşkü'nün iç ihtişamı hakkında yeteri kadar fikir verir. Fakat XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bu güzel bina ihmal edilmeye başlanmış, hatta yüzyılın sonlarında İstanbul'da Fransa Krallığı'nın bir elçisi varken ihtilâl hükümetinin gönderdiği temsilci, köşkte padişahın huzuruna çıkacağına bildirilmesi üzerine bu kasırdaki kabul edilme-yi şanına lâyük görmeyerek yurduna dönmüştür.

Köşk, XVIII. yüzyılın sonlarında ilk şekline göre bazı değişikliklere uğramış olmakla beraber henüz ayakta idiyse de ihmal edildiğinden harap olmaya başlamıştı. II. Mahmud döneminde Rumeli yaka-sının tercih edilmesiyle köşk iyice unutuldu. Rumeli demiryolunun Sirkeci'ye getirilmesi tasarlandığında Abdülaziz demiryolunun tam sahilden ve sarayın bahçesinden geçirilmesine izin vermişti. Bu izin, kıyıda kasır ve saraylarla birlikte Sinan Paşa Köşkü'nün de yok edilmesine yol açtı. Abdurrahman Şeref, Galib Paşa'nın serkurenâlıkta bulunduğu sırada fazla masraflara sebep oldukları gerekçesiyle bu köşkleri yıktırıldığını yazar.

İncili Köşk'ün kalıntıları - Sarayburnu / İstanbul

